

Til: Forskningsrådet
Fra: Fagerbergutvalget v/sekretariatet
Dato: 16.09. 2010

Norges forskningsråd og fornyelse

På sitt møte 30. august drøftet Fagerbergutvalget ulike sider ved Forskningsrådets roller (primært som finansieringsmekanisme) i et velfungerende forskningssystem. Det ble lagt til grunn at et forskningsråd har tre hovedfunksjoner:

- Ivareta samfunnsbehov gjennom dedikerte programmer
- Støtte fri, forskerinitiert forskning
- Bidra til fornyelse av fagene og næringslivet

Utvalget konkluderte med at "Sekretariatet kontakter Forskningsrådet og ber Rådet redegjøre for sin funksjon knyttet til fornyelse og hvordan dagens virkemidler ivaretar en slik funksjon."

Betydningen av fornyelse for utvikling av det norske samfunnet

"De store utfordringene i vår tid krever at vi legger til rette for videre fornyelse av det norske samfunnet. Naturressursene er under press og vi må utvikle mer bærekraftige produksjons- og forbruksmønstre. Offentlig sektor står overfor voksende oppgaver i årene som kommer og må stadig fornyes for å videreutvikle velferdssamfunnet over hele landet. Langsiktig kunnskapsoppbygging gjennom forsknings- og utdanningssystemet er nødvendig for at vi skal være rustet til å møte utfordringene."

Avsnittet over er hentet fra Innovasjonsmeldingen, St.meld. nr. 7 (2008-2009) "Et nyskapende og bærekraftig Norge". Alle samfunn har behov for å kunne tilpasse seg i en verden i stadig endring og for å kunne møte nye utfordringer. Forskning anses som et av flere viktige redskap, fordi den kan bidra med ny kunnskap som kan være nyttig på kort og lang sikt. Kunnskapens betydning for samfunnsutvikling er en realitet som er erkjent i mange andre land, og den internasjonale forskningsaktiviteten øker som følge av dette.

Vi har lagt til grunn at fornyelse av fagene og næringslivet (eventuelt samfunns- og næringsliv) er en viktig funksjon for et forskningsråd. Forskningssektoren i Norge må ha evne til fornyelse på alle nivåer – den enkelte forsker, forskergrupper- og institusjonsnivå – fordi fagutviklingen er i stadig endring og for å kunne møte samfunnets kunnskapsbehov. Den enkelte forskers evne til kritisk tenkning, kreativitet, men også engasjement, interesse og utforskende adferd er viktig for fornyelse. Gjennom rekruttering av nytenkende og annerledestenkende forskere, ved kontakt og samarbeid både på tvers av institusjoner, fagfelt og internasjonalt, men også ved

kontakt og samarbeid utad med samfunnet i sin helhet, kan forskergrupper sikre fornyelse i problemstillinger og metodikk. Samtidig må institusjonene kunne tilpasse og fornye seg. Forskningsrådet er av de viktigste virkemidler staten har for å gi insentiver til dette.

Næringsstruktur og geografi har tradisjonelt spilt en stor rolle i nærings-, innovasjons- og forskningspolitikken i Norge (Fagerberg, 2009). Den statlige støtten til FoU i næringslivet gjennom Forskningsrådet og Innovasjon Norge har tradisjonelt hatt en sterk konsentrasjon mot spesielle næringer, teknologier og geografiske områder. Et støttesystem som i hovedsak favoriserer tradisjonelle, norske næringer, gir bedriftene i disse næringene konkurransefortrinn i markedene for kompetanse, arbeidskraft, kapital osv, og bidrar dermed til å styrke den eksisterende strukturen i konkurransen med nye initiativer. Det blir dermed indirekte en klamp om foten for nye bedrifter i nye næringer. Hvis man på lengre sikt trenger strukturendring, kan en slik innretning av politikken lett bli kontraproduktiv. Hvordan Forskningsrådet innretter sin virkemiddelportefølje kan være av stor betydning i denne forbindelse.

Norges forskningsråds rolle og virkemiddelportefølje

I vedtektene og de overordnede målene for Norges forskningsråd er ikke begrepet ”fornyelse” nevnt eksplisitt, derimot er utvikling og innovasjon vektlagt. Blant hovedoppgavene skal Norges forskningsråd arbeide for utvikling av fag og disipliner og for flerfaglighet i forskning. Forskningsrådet skal også arbeide for å fremme innovasjon i næringsliv og offentlig sektor. Hvordan oppfatter Forskningsrådet sin funksjon knyttet til fornyelse av fagene og næringslivet (eventuelt samfunns- og næringsliv)?

Man kan hevde at både programmer og frittstående prosjekter kan bidra til fornyelse. Programmene bidrar til fornyelse ved at kapasiteten dreies mot politisk prioriterte behov, mens fri forskerinitiert forskning i høyere grad styres av forskernes egne preferanser. Imidlertid er det også slik at både forskersamfunnet og organisasjonene som forskningen foregår innenfor, er sterkt preget av historie og tradisjon, så som, for eksempel disiplinære strukturer. Dette kan være til hinder for fornyelse både innenfor den frie forskerinitierte forskningen og innenfor de tematisk orienterte forskningsprogrammene. Likeledes vil programforskningen som regel reflektere sterke sektorer og aktører i det norske samfunnet. Det er derfor ikke opplagt at programmer og frie midler i tilstrekkelig grad bidrar til den fornyelse Norge trenger.

Mener Norges forskningsråd det kan være hensiktsmessig å tydeliggjøre denne funksjonen, for eksempel gjennom vedtekts- og/eller målendring? Hva kan gjøres innenfor rammen av den eksisterende virkemiddelporteføljen? Er det behov for nye virkemidler som spesifikt fokuserer på fornyelse?